

Gevolgen van hervormingsvoorstellen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid

Briefadvies, 15 mei 2003

De minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
T.a.v. de heer C.P. Veerman
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Nummer: RLG 03156
Datum: 15 mei 2003

Geachte heer Veerman,

Begin dit jaar heeft de Raad voor het Landelijk Gebied u samen met de Raad voor Milieu- en Natuuronderzoek een verklaring aangeboden van Europese adviesraden getiteld 'A Sustainable Policy for Europe' (briefnummer rlg03006). De kern van onze boodschap was 'Steun Fischler bij zijn hervormingsvoorstellen'. De raad steunt de intentie achter het Europees Landbouw Model: meer marktgerichtheid, duurzame en kwalitatief hoogwaardige productie, een diversiteit aan landbouwsystemen binnen een vitaal platteland, een vereenvoudigd GLB met een goede verdeling van verantwoordelijkheden tussen Europa, lidstaten en de regio's én een GLB die de diensten levert waar de samenleving om vraagt en daarmee de uitgaven kan verantwoorden. In de Mid Term Review - die vorig jaar gepubliceerd werd - leek Fischler zijn hervormingen fors door te zetten. Thans constateert de raad evenwel dat de nu voorliggende wetgevingsvoorstellen – gepubliceerd in januari van dit jaar – verder weg leiden van de oorspronkelijke doelen.

De oorspronkelijke integraliteit van de voorstellen lijkt aan flarden te zijn gescheurd in het krachtenveld waarin Fischler deze voorstellen heeft moeten uitwerken. De raad steunt nog steeds onverdeeld de oorspronkelijke kern van de voorstellen zoals die verwoord werd in het Europees Landbouw Model en verder vertaald werd in de Mid Term Review, juli 2002. De raad is echter tot conclusie gekomen dat de wetgevingsvoorstellen een aantal zeer bezwaarlijke kanten hebben en gevolgen kunnen hebben die niet overeenkomen met de bedoelingen achter de hervormingen. De verschuiving van de eerste naar de tweede pijler komt met deze voorstellen niet tot stand. Ze kunnen leiden tot forse ongelijkheid tussen boeren onderling en tussen regio's, een afname van biodiversiteit, grote administratieve en bestuurlijke lastendruk en ongenoegen in de samenleving (zie bijlage). Dat is de reden dat de raad u met deze brief wil wijzen op de noodzaak om vast te houden aan de ingeslagen koers van transitie naar duurzame landbouw en versterking van plattelandsontwikkeling. Die koers zal gerealiseerd moeten worden binnen uitvoeringskaders die voor alle niveaus (tot op het lokaal niveau) en alle betrokken partijen (tot aan het bedrijfsniveau) helder, handhaafbaar én stimulerend zijn.

De raad beveelt u aan:

- om de doelen van het Europees Landbouw Model vast te houden en

als richtsnoer te hanteren bij de beoordeling van de verdere hervormingen. De landbouwsector heeft een forse stimulans nodig om de transitie naar duurzame landbouw te kunnen volbrengen. Die noodzaak is sinds het vaststellen van de doelen van het Europees Landbouw Model versterkt, mede door de afspraken ten aanzien van duurzaamheid en biodiversiteit in Göteborg in 2001. De normen voor de Europese landbouw zullen voor alle productievormen moeten gelden en bovendien ook de normen moeten zijn voor het toelaten van producten op de Europese markt.

- om de verschuiving van markt- en prijsbeleid naar plattelandontwikkeling door te zetten. Dit is niet alleen nodig om tegemoet te komen aan de doelen van het Europees Landbouw Model, maar ook om tegemoet te komen aan de verplichting om natuur- en milieudoelen te integreren in het landbouwbeleid. Daarmee wordt bovendien de mogelijkheid geboden GLB- en structuurfondsgelden samen met co-financieringsgelden in te zetten voor het realiseren van integrale gebiedsgerichte plannen, zoals reconstructie.
- om de wijze van ontkoppelen beter te doordenken voordat besluiten worden genomen. De wijze waarop de ontkoppeling vorm krijgt is van dermate groot belang voor landbouw, natuur én de samenleving dat die grondige bestudering vraagt. De voorbereiding hiervan is géén interne DG Landbouw aangelegenheid. Alle relevante DG's zullen hierbij betrokken moeten worden. Bovendien zullen de lidstaten de tijd moeten krijgen om de voorstellen te doorgronden en op hun consequenties te beoordelen.
- om uitvoeringskaders te scheppen die voor alle niveaus (tot op het lokaal niveau) en alle betrokken partijen (tot aan het bedrijfsniveau) helder, handhaafbaar én stimulerend zijn. Dat zal in Nederland moeten kunnen worden gerealiseerd door een overheid die sterk krimpt.

De raad loopt met dit advies vooruit op een verdergaand advies over het EU-landbouwbeleid dat geagendeerd staat voor de 2e helft van het jaar. In dat advies zal de raad nader ingaan op uitvoeringsaspecten van de hervormingen en een blik vooruit werpen op het GLB na 2013.

Graag wil de raad - als onafhankelijke adviesorgaan - met u van gedachte wisselen over de inhoud van deze brief en een blik vooruit werpen op het EU-landbouwbeleid voor de lange termijn.

Hoogachtend,

Prof. H.J.L. Vonhoff,
voorzitter van de Raad voor het Landelijk Gebied

Mr. W.J.Kooy,
algemeen secretaris.

Bijlage: De hervormingsvoorstellen van het GLB missen integraliteit

Fischler heeft in 1998 met het Europees Landbouw Model een integraal beeld ontworpen als leidraad voor de noodzakelijke hervormingen. Dit model komt neer op het versterken van de marktgerichtheid, transitie naar duurzame en kwalitatief hoogwaardige productie, behoud van een diversiteit aan landbouwsystemen binnen een vitaal platteland,

vereenvoudiging van het GLB, een goede verdeling van verantwoordelijkheden tussen Europa, lidstaten en de regio's én een GLB die de diensten levert waar de samenleving om vraagt en daarmee de uitgaven kan verantwoorden. In de Mid Term Review - die vorig jaar gepubliceerd werd - leek Fischler zijn hervormingen in deze richting fors door te zetten.

De wetgevingsvoorstellen die in januari van dit jaar zijn verschenen lijken op het eerste gezicht verder vorm te geven aan de oorspronkelijke bedoelingen van Fischler zoals verwoord in het Europees Landbouw Model. Het omgekeerde blijkt echter het geval te zijn.

Achtergronden van de hervormingen

De druk vanuit de WTO-onderhandelingen om de liberalisering voort te zetten is een belangrijke factor in de wijze waarop de wetgevingsvoorstellen vorm hebben gekregen. De in Doha afgesproken termijn om uiterlijk 31 maart 2003 een akkoord te bereiken over landbouwmodaliteiten is niet gehaald. De noodzaak is daarom des te groter om tijdens de komende ministeriële bijeenkomst in Cancun in september wél afspraken te kunnen maken.

De noodzaak van het integreren van natuur- en milieudoelinden in het EU-landbouwbeleid is in een aantal stappen steeds verder verankerd . De kwaliteitsnormen ten aanzien van voedselveiligheid, gezondheid (voor mens, dier en plant) en arbeidsomstandigheden zijn ook voor de landbouwsector wettelijk verplicht. De toetredende landen hebben terechte verwachtingen om op basis van gelijke rechten en gelijke plichten toe te kunnen treden tot de interne markt van de EU. Op basis hiervan zullen zij ook inkomenssteun ontvangen. De ongelijkheid die deze subsidies geven is daarmee nog niet opgelost.

In de Top van Brussel (24/25 oktober 2002) werd het uitgavenkader voor (de 1e pijler van) het GLB vastgelegd voor de periode 2007-2013. Mede op aandringen van Nederland mogen de landbouwuitgaven in de periode 2006-2013 niet met meer dan 1% per jaar toenemen. Bovendien werd afgesproken dat de tien nieuwe lidstaten inkomenssteun zullen ontvangen. Verdere hervormingen van het GLB brengen kosten met zich mee. De kosten voor inkomenssteun aan toetredende landen en voor noodzakelijke hervormingen zullen binnen het afgesproken plafond moeten blijven.

De noodzaak om de wettelijk verankerde normen voor de landbouwproductie te handhaven (de 38 regelingen in Annex III van de voorstellen), de druk op het huidig (beschermende) landbouwbeleid in WTO-verband én het vastgestelde plafond voor de landbouwuitgaven vormen de context van de voorstellen.

Evaluatie van de wetgevingsvoorstellen

De eerste evaluaties van de wetgevingsvoorstellen zijn inmiddels verschenen en debatten vinden plaats. De voorstellen komen op het eerste gezicht tegemoet aan de eisen vanuit WTO-verband, de samenleving, de toetredende landen en de landbouw. De ontkoppeling lijkt in WTO-verband onontkoombaar. Cross-compliance lijkt voor vele partijen een redelijke eis vanuit de samenleving. Boeren in de toetredende landen zullen ook inkomenssteun ontvangen. De boeren in EU-15 krijgen verhandelbare betalingsrechten op basis van historische

referenties. De extra zuivelhervormingen zullen hoogstwaarschijnlijk op de lange baan worden geschoven. Iedereen zou tevreden kunnen zijn. Desondanks is er zowel in kringen van landbouw en als van natuur en milieu een algemeen gevoel van onbehagen en onzekerheid.

De oorspronkelijke integraliteit van de voorstellen lijkt aan flarden te zijn gescheurd in het krachtenveld waarin Fischler deze voorstellen heeft moeten uitwerken. De raad steunt nog steeds onverdeeld de oorspronkelijke kern van de voorstellen zoals die verwoord werd in het Europees Landbouw Model en verder vertaald werd in de Mid Term Review, juli 2002 (ontkoppelen van productieomvang, verplichte cross-compliance, modulatie én een forse verschuiving van de eerste naar de tweede pijler). De raad vraagt echter dringend aandacht voor een aantal bezwaarlijke kanten van de voorstellen en voor de mogelijke onbedoelde gevolgen daarvan.

Bezwaarlijke kanten van de voorstellen

1. Onvoldoende verschuiving van markt- en prijsbeleid naar plattelandsbeleid

Kern van de oorspronkelijke voorstellen van Fischler was een forse verschuiving van markt- en prijsbeleid naar plattelandsbeleid. Als onder plattelandsbeleid wordt verstaan het revitaliseren van het platteland, functieverbreding binnen landbouw én landelijk gebied, versterken van landbouw-milieumaatregelen én een kwaliteitsimpuls voor natuur en landschap, dan dragen de huidige voorstellen daar hoogst waarschijnlijk niet toe bij.

Slechts een beperkt gedeelte van de modulatie-gelden gaat namelijk naar plattelandsontwikkeling (oplopend van 0.5% in 2007 naar 3% in 2013 van het budget van de marktordening in de eerste pijler; of als het totaal van het inkomenstoeslag als basis wordt genomen van 1% naar 6%) en niet de volle 20% zoals in de Mid Term Review die zomer 2002 werd gepubliceerd. Dat betekent dat het fonds voor plattelandsontwikkeling slechts met eenderde toeneemt.

Deze toename komt slechts ten dele ten goede aan plattelandsontwikkeling in 'engere' zin. De Kaderverordening voor plattelandsontwikkeling is namelijk uitgebreid met een aantal artikelen die niet zozeer met plattelandsontwikkeling te maken hebben als met interne bedrijfsvoeringsaspecten (dierenwelzijn, kwaliteit van productie, voldoen aan Europese normen en bedrijfsadviesing). Deze zijn weliswaar facultatief en alleen de eerste 5 jaren, maar zouden desalniettemin een forse drain kunnen betekenen van de gelden bestemd voor plattelandsontwikkeling in 'engere' zin. Zeker gezien het verplicht stellen van bedrijfsadvies en het belang dat Fischler hecht aan de Europese normen mede in verband met de WTO-onderhandelingen.

2. GLB-middelen slechts beperkt inzetbaar voor het behalen van natuur-doelstellingen

De EU heeft in Gothenburg in 2001 zich verplicht om een halt toe te roepen aan biodiversiteitsverlies in 2010. Het realiseren van Natura 2000 is hierbij een van de belangrijkste middelen. Volgens een recent rapport van een EC-werkgroep over de financiering van de Habitat-richtlijn is hiervoor tussen de 3,4 en 5,7 miljard nodig. Voor de dekking van dit bedrag zouden – volgens dit rapport – ook middelen voor plattelandsontwikkeling uit het GLB ingezet moeten worden. In de

nieuwe voorstellen zijn de gebieden waarin de landbouw beperkt wordt in zijn bedrijfsuitvoering door de Vogel- en Habitatrichtlijn de nieuwe gebieden met natuurlijke handicaps (nieuwe atikel 16(1) van Verordening 1257/1999). Dat maakt het in principe mogelijk om gelden voor plattelandsontwikkeling gericht in te zetten voor het realiseren van Natura 2000. Maar met deze voorstellen zal daar hoogst waarschijnlijk onvoldoende geld voor zijn.

3. De wijze van ont koppeling is onvoldoende doordacht

De raad is vóór een ont koppeling van inkomenssteun aan productieomvang. Alleen de wijze waarop dat thans is vormgegeven is nog onvoldoende doordacht. De raad ziet risico's van ongewenste neveneffecten. De volgende elementen van vragen nadere bestudering vanwege mogelijk onbedoelde effecten: de verhandelbaarheid, de loskoppeling van mogelijke betalingsrecht en grond en het hanteren van historische referentie. De lidstaten zouden gevraagd moeten worden om te beoordelen hoe de verschillende boeren in hun land op deze voorstellen zouden kunnen reageren. Op basis hiervan zou dan ook de verdere gevolgen voor leefbaarheid en natuur ingeschat kunnen worden. De vormgeving van ont koppeling en de herkoppeling aan EU-doelen is géén interne DG landbouw aangelegenheid maar moet worden voorbereid door alle betrokken DG's in Brussel. Maatschappelijk gezien en naar de boeren zelf toe is het belangrijk dat er helderheid komt over op welke termijn de ont koppelde inkomenssteun (volledig) afgebouwd wordt.

4. Forse ongelijkheid tussen boeren onderling en op regionaal niveau blijft

Met de verhandelbare betalingsrechten op basis van historische referentie en de beperkte degressiviteit blijft de ongelijkheid tussen boeren én tussen regio's gehandhaafd. Bovendien ontstaan nieuwe vormen van ongelijkheid; niet alleen economisch gezien maar ook qua regelgeving. Alle boeren zouden gehouden moeten worden aan de wettelijke regelingen, zoals de 38 regelingen die als voorwaarde dienen voor cross-compliance (Annex III). Alleen de boer die doorgaat met de traditionele productie op basis waarvan de betalingsrechten worden verleend, is onderworpen aan cross-compliance. Wie overgaat op andere productievormen is wel onderworpen aan dezelfde regelgeving, maar zonder de controle- en sanctiemogelijkheden waar de 'GLB-boeren' aan onderworpen zijn. Het ideaal van dezelfde rechten en dezelfde plichten voor alle boeren wordt op deze wijze niet bereikt.

5. De administratieve en bestuurlijke lastendruk neemt gigantisch toe

Lidstaten zullen de voorwaarden verbonden aan het ontvangen van de betalingsrechten (Annex III en Annex IV) moeten controleren en handhaven. De bestaande systemen zijn hier niet op toegesneden. Dit betekent een behoorlijke administratieve en bestuurlijke lastendruk. Hierin zal door de lidstaten geïnvesteerd moeten worden terwijl aangenomen mag worden dat de betalingsrechten op termijn verdwijnen. Bovendien neemt het aantal boeren in heel Europa zo wie zo af. In Nederland moet deze opgave gerealiseerd worden met een krimpende overheid. Bovendien zijn de minimale voorwaarden verbonden aan het ontvangen van de betalingsrechten – in tegenstelling tot de voorwaarden verbonden

aan cross-compliance – niet op wetgeving gestoeld. Dat betekent dat deze voorwaarden slecht te toetsen zijn, terwijl ze de kern vormen van de maatschappelijke tegenprestatie voor de ontvangen betalingsrechten. Door gebruik te maken van systemen van zelf-regulering zou de uitvoeringslast beperkt kunnen worden.

6. De voorstellen zullen maatschappelijke weerstand oproepen

worden. De helft van het budget van de 1e pijler wordt omgezet in betalingsrechten. De minimale voorwaarden voor het ontvangen van die betalingsrechten - in de vorm van de grond in een goede landbouwconditie houden - zijn als tegenprestatie naar de samenleving toe onvoldoende. In een periode van grote en pijnlijke bezuinigingen gaan er grote bedragen naar de landbouwsector terwijl het de vraag is wat de burger daar voor terugziet. Zoals de voorstellen thans zijn vormgegeven verwacht de raad daarom sterk afwijzende reacties vanuit de samenleving (burgers en consumenten).

Om de mogelijke negatieve consequenties van de huidige voorstellen te illustreren heeft de raad een 'worst case'-scenario voor Europa opgesteld:

Worst-case scenario voor Europa

In marginale streken van EU zou het uitgaande van de voorstellen voor de individuele boer economisch gezien de beste strategie kunnen zijn om de opbrengst uit de betalingsrechten te ontvangen, op te houden met landbouw-milieu-maatregelen (lage verdiensten - alleen compensatie van inkomensverlies - en hoge kosten), ophouden met iets te produceren aan landbouwproducten (prijzen zijn te laag/kosten te hoog) en af en toe iets te doen aan een minimaal beheer (maaïen 2 keer per jaar bv.) om zo te voldoen aan de eisen om grond in goede landbouwconditie te houden. Dit kan zowel wat leefbaarheid als wat biodiversiteit, natuur en landschap betreft negatieve consequenties hebben.

In moderne landbouwgebieden zoals in Nederland zou het voordelig kunnen zijn om de betalingsrechten te ontvangen en over te schakelen op andere (zgn. vrije) teelten. Die zijn vaak intensiever en hebben meer milieuconsequenties. De keten die om de oorspronkelijke landbouwproductie heen was gebouwd zou hierdoor kunnen verdwijnen.

In de relatief marginale landbouwgebieden in Nederland kan de boer ervoor kiezen om op te houden met boeren, de steun ontvangen en wat bij te verdienen in de stad. Hij moet wel af en toe maaïen. Van revitalisering in deze gebieden is dan geen sprake. Laat staan dat natuur en landschap een kwaliteitsimpuls krijgen. Een belangrijk visueel kenmerk van het veenweidegebied wordt min of meer gewaarborgd (permanent grasland mag niet verdwijnen), maar de ontwikkelingsopties wat betreft natuur en landschap (moerasontwikkeling, waterberging) zijn geblokkeerd.

In de toetredende landen krijgen op deze wijze boeren – net als

in de EU-15 - een aardig bedrag waar ze niet of nauwelijks iets voor hoeven te doen. Dat geeft op lokaal niveau een ongewenste ongelijkheid. De lokale markt (en keten etc.) wordt verstoord. Deze gelden zouden beter benut kunnen worden voor maatregelen waar iedereen van profiteert. Zeker gezien het feit dat een aantal toetredende landen netto-betaler zullen worden.

De voorstellen zouden al met al uit kunnen monden in een scenario waarbij de marginale landbouwgebieden in Europa wat natuur en landschap betreft nog verder verpauperen, de hoogproductieve landbouwgebieden nog verder intensiveren en de lokale gemeenschap in de toetredende landen verstoort raakt. Van een integrale en duurzame ontwikkeling van landbouw en landelijk gebied is dan geen sprake meer. Het behalen van de biodiversiteitsdoelstelling in 2010 is onmogelijk. Regionale verschillen worden op een negatieve wijze versterkt in plaats van gecultiveerd en als basis genomen voor regionaal gedifferentieerde kwaliteitsimpulsen in het landelijk gebied. De bestuurlijke en administratieve druk neemt gigantisch toe.

Conclusie

De oorspronkelijke integraliteit van de voorstellen lijkt aan flarden te zijn gescheurd in het krachtenveld waarin Fischler deze voorstellen heeft moeten uitwerken. De raad steunt nog steeds onverdeeld de oorspronkelijke kern van de voorstellen zoals die verwoord werd in het Europees Landbouw Model en verder vertaald werd in de Mid Term Review, juli 2002. De raad is echter tot conclusie gekomen dat de huidige voorstellen nog onvoldoende op hun consequenties zijn doordacht. De ongelijkheid, ook regionaal gezien, kan toenemen. De brede plattelandontwikkeling voortbouwend op een diversiteit aan landbouwsystemen wordt niet versterkt. Er is een risico dat de biodiversiteit afneemt, met name in marginale landbouwgebieden. Bovendien zullen de voorstellen grote administratieve en bestuurlijke lastendruk en ongenoegen in de samenleving tot gevolg hebben. De raad is daarom van mening dat met deze voorstellen de grondslag voor een goed doordacht gemeenschappelijk landbouwbeleid nog niet is gelegd.

Aanbevelingen

De raad is van mening dat Nederland moet pleiten voor het vasthouden aan de ingeslagen koers van transitie naar duurzame landbouw en versterking van plattelandontwikkeling, binnen uitvoeringskaders die voor alle niveaus (tot op het lokaal niveau) en alle betrokken partijen (tot aan het bedrijfsniveau) helder, handhaafbaar én stimulerend zijn. Dat betekent het volgende:

Transitie naar een duurzame landbouw bevorderen

De doelen van het Europees Landbouw Model zullen vast moeten worden gehouden en als richtsnoer moeten worden gehanteerd bij de beoordeling van de verdere hervormingen. De landbouwsector heeft – in den brede - een forse stimulans nodig om de transitie naar duurzame landbouw te kunnen volbrengen. Die noodzaak is sinds het vaststellen

van de doelen van het Europees Landbouw Model versterkt, mede door de afspraken ten aanzien van duurzaamheid en biodiversiteit in Göteborg in 2001. De normen voor de Europese landbouw zullen voor alle productievormen moeten gelden en bovendien ook de normen moeten zijn voor het toelaten van producten op de Europese markt.

Versterking van het plattelandsbeleid

De verschuiving van het markt- en prijsbeleid naar plattelandsontwikkeling zal moeten worden doorgezet. Hiervoor zal meer geld moeten worden afgeroomd dan in de voorstellen voorzien is. Daarmee kunnen gelden worden ingezet op een wijze die sociale en regionaal beter te verantwoorden is dan de individuele betalingsrechten op basis van historische referentie. Dit is niet alleen nodig om tegemoet te komen aan de doelen van het Europees Landbouw Model, maar ook om tegemoet te komen aan de verplichting om natuur- en milieudoelen te integreren in het landbouwbeleid en om bij te dragen aan het bereiken van de Biodiversiteitsdoelstelling in 2010 te halen. Het plattelandsbeleid blijft een onderdeel van het GLB en daarmee is het argument dat de gelden voor het plattelandsbeleid niet meer ten goede zullen komen aan de landbouwsector niet of slechts beperkt geldig. Vul deze GLB-gelden aan met gelden uit de structuurfondsen en co-financiering en zet deze in voor integrale gebiedsgerichte plannen, zoals reconstructie.

Wijze van ontkoppelen beter doordenken

De raad stelt voor om de vormgeving van de ontkoppeling als een commissiebrede verantwoordelijkheid te zien in plaats van een interne DG Landbouw aangelegenheid. Bovendien is het belangrijk dat de consequenties van de verhandelbaarheid, de loskoppeling van mogelijke betalingsrecht en grond en het hanteren van historische referentie goed worden beoordeeld op hun consequenties. De raad stelt voor om de lidstaten actief te betrekken bij de beoordeling van deze consequenties: niet alleen op de keuzes van boeren, maar ook op leefbaarheid én natuur. Maatschappelijk gezien en naar de boeren zelf toe is het belangrijk dat er helderheid komt over op welke termijn de ontkoppelde inkomenssteun (volledig) afgebouwd wordt.

Heldere, handhaafbare én stimulerende uitvoeringskaders

Het GLB zal op het niveau van de lidstaten vertaald moeten kunnen worden in uitvoeringskaders die voor alle niveaus (tot op het lokaal niveau) en alle betrokken partijen (tot aan het bedrijfsniveau) helder, handhaafbaar én stimulerend zijn. Hiervoor is het noodzakelijk dat de regelgeving op alle bestuursniveaus wordt vereenvoudigd en verbeterd. De mogelijkheden om de regelgeving toe te passen binnen de handelingspraktijk van de uitvoerder (overheidsapparaat, lokaal niveau en bedrijfsniveau) zal een van de toetsstenen moeten zijn. Het nieuwe systeem zal wat betreft controle- en handhavingsvereisten binnen een krimpende overheid nog uit te voeren moeten zijn. Om in deze tijd van krimp meer ambtenaren in te zetten voor het controleren van steeds minder boeren is maatschappelijk niet te verantwoorden. Daarom acht de raad het wenselijk om systemen van zelfregulering binnen de door de EU en de lidstaten gestelde uitvoeringskaders (zoals certificeringprogramma's en ketenprojecten) te bevorderen.